

Szerkesztőbizottság:

Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Dr. Homoki-Nagy Mária,
Dr. Koncz Ibolya, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna,
Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István, Dr. Szabó Béla,
Dr. Szabó István

Főszerkesztő: Dr. Mezey Barna

Szerkesztő: Bódiné dr. Beliznai Kinga

Szerkesztőség címe:

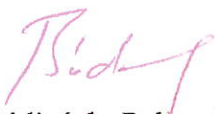
ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék,
1053 Budapest, Egyetem tér 1-3. II. em. 211.

Dr. Varga Norbert PhD egyetemi docens
SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogi Történeti Tanszék

Tisztelt Szerző!

A törvénytörési eljárás megindítása kartellügyekben az 1931:XX. tc. hatálybalépését követően
című tanulmányát a Jogi Történeti Szemle Szerkesztősége köszönettel vette, és közlésre
befogadta. A tanulmány a Jogi Történeti Szemle 2020. 3. számában, várhatóan 2020
decemberében fog megjelenni.

Budapest, 2020. szeptember 9.

Bódiné dr. Beliznai Kinga
szerkesztő

A törvényszéki eljárás megindítása kartellügyekben az 1931:XX. tc. hatálybalépését követően

A kartellfelügyeleti szervek közül az első fokon eljáró törvényszékek voltak azok, amelyek előtt a bemutatási kötelezettség miatt az eljárást el lehetett indítani. Az 1931:XX. tc. hatálybalépését követően került szabályozásra a kartellrendészeti jog is, ami szoros összefüggésben állt az állam kartellfelügyeleti hatalmával. A kartelltörvény szerint rendbírsággal azt lehetett büntetni, aki a kartellmegállapodást, vagy határozat bemutatását elmulasztotta a szerződés vagy megállapodás aláírását követő 15 napon belül és mulasztásának okát nem igazolta, továbbá, aki az adatközlési kötelezettségét nem teljesítette, vagy az intézkedés foganatosítását akadályozta. A levéltári források között alapvetően szintén e bemutatási kötelezettség elmulasztása végett indított eljárásokkal kapcsolatos ítéletek maradtak fenn, amelyek egy részének elemzése a jelen tanulmány tárgya.

Az eljárás megindítása szempontjából ki kell emelni a Magyar Kincstári Jogügyi Igazgatóságot. A jogügyi igazgatóság szerepe az állammal kapcsolatos pénzügyi és vagyoni viták esetében mutatkozott meg elsősorban, hiszen a kincstár érdekeit védte a jogviták során. Az igazgatóság legfontosabb feladata az volt, hogy a kincstárt perben képviselje, továbbá az államigazgatás és az államvagyon kezelése során jogi véleményeket adjon hatósági megkeresés alapján, az államot félként érintő jogügyletek kötésében közreműködjön, szerződések és egyéb okmányok szerkesztésében vegyen részt.

A kartelltörvény egy új jogkörrel ruházta fel a jogügyi igazgatóságot. A törvény közjogi jellegéből adódóan a bírósági eljárás általában csak indítványra, a kartellek felügyelő hatóságát képező miniszter kezdeményezésére indulhatott meg. Ezért kellett szabályozni és bevezetni azt, hogy az állam képviselőtét kartellügyekben a jogügyi igazgatóság lássa el, ami a közérdek képviselőének garanciáját is jelentette. A kartelltörvény a kincstár képviselőtét azért nem bízta a királyi ügyészre, mert „a jogügyi igazgatóság, a kincstár, mint magánjogi személyt érintő perekben folytatott gyakorlata révén az üzleti élet viszonyaival szorosabb kapcsolatban áll.”¹ A per ura a jogügyi igazgatóság lett a magánfél kizárása mellett.²

Az igazgatóság nem a saját jogkörén belül járt el, hanem a kartelleket felügyelő közigazgatási hatóságnak, a kereskedelmi miniszternek az utasítása alapján. A miniszter utasításait be kellett tartania, mert az igazgatóság nem intézkedő, hanem csak képviselő szerv volt. Ez azt jelentette, hogy kartellügyekben saját elhatározása alapján nem járhatott el.

A kartelltörvény alapján az igazgatóság legfontosabb feladata az volt, hogy a közérdekű perben az államot képviselje a jogügyi igazgatóság, mint felperes. A közérdekű perben nem lehetett a kincstárt pervesztés esetén az alperes költségében marasztalni, nem lehetett vele szemben kártérítési igényt érvényesíteni. A jogügyi igazgatóság további feladata a közérdekű perben alapvetően a bizonyítékok összegyűjtésében, csoportosításában és a védekezés megcáfolásában állt. „Az ilyen perek alapján gazdasági természetű perek, tehát a gazdasági életviszonyok ismeretét kívánják meg és a bizonyítás teljessége éppen ezért meglehetősen és amellettséggé eminens fontosságú feladat, ahol az elkövetett hibák nem nagyon reparálhatók. Így a közérdekű per sorsa nem kis mértékben nyugszik a jogügyi igazgatóság felkészültségén.”³ A Kartelbíróóság előtt folyamatban lévő ügyben ideiglenes intézkedések foganatosítását szintén a jogügyi igazgatóság kezdeményezhette. A választott bírósági ítéletek érvénytelenítésével kapcsolatban az igazgatóságnak vizsgálnia kellett, hogy szükséges-e a beavatkozás a közérdek védelme érdekében.

A Kartelbizottság ülésein a jogügyi igazgatóság küldöttjei a törvény értelmében megjelenhettek és felszólalhattak, ami alapján lehetősége volt arra, hogy a „kartellügyeknek azt a részét, amely a Kartelbizottság elé kerül kezdeti stádiumtól fogva figyelemmel kísérrje, mert mindazok az ügyek, amelyek a Kartelbizottság elé fognak kerülni, a törvény értelmében, sürgős szükség esetét kivéve, előbb a Kartelbizottság elé kell, hogy kerüljenek.”⁴

A rendbűntetés kiszabása kapcsán az indítványt szintén a jogügyi igazgatóságnak kellett benyújtania, amelynek esetei a bemutatási kötelezettség elmulasztása, az adatszolgáltatási kötelezettség megszegése vagy vizsgálati cselekmények megakadályozása, továbbá a betiltott megállapodás vagy határozat foganatosítása, az eltiltott tevékenység folytatása.⁵ A miniszter adhatott utasítást arra, hogy a jogügyi igazgatóság indítványozza az eljárást az illetékes törvényszék előtt.⁶

A jogügyi igazgatóság joggyakorlatát a bírói gyakorlat alapján lehet leginkább bemutatni. Legtöbb esetben csak az ítéletek rövid szövegezése alapján lehet következtetni a jogügyi igazgatóság tényleges működésére. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában megtalálható teljes pertestben a jogügyi igazgatóság előterjesztése is megtalálható. Eszerint a kiskunhalasi fakereskedők 1933. április 08-án faanyagokra, égetett téglákra és cserépárúra vonatkozóan az 1931:XX. tc. 1. §-ának hatálya alá tartozó kartellmegállapodást kötöttek, ami az említett termékek vonatkozásában a forgalmazás, az áralakítás, a vevőkör és az eladási terület biztosítása tekintetében gazdasági versenyt szabályozó kötelezettséget állapított meg. A jogügyi igazgatóság nevében eljáró királyi kincstári főügyész leveléből az is kiderül, hogy az említett kartellmegállapodást határidőn belül felterjesztették a kereskedelemügyi miniszterhez. A megállapodás mellékletét képezte a felek által közösen meghatározott fix eladási árjegyzék. A kartelltörvény értelmében az eredeti szerződés mellékletét képező megállapodásokra ugyanazon feltételeket kellett alkalmazni.⁷ „Fentnevezettek azonban a törvény ellenére az 1933. év április hó 8-án létrejött és [...] a csatolt megállapodást csupán 1933. év május 4-én, tehát nyilván elkészen mutatták be. Minthogy nevezettek mulasztásukat elfogadható módon nem igazolták, a keresk. min. 1931: XX. t.c.

14. §-ában nyert felhatalmazás alapján 416/3 K.M. XI. 1933. sz. rendeletével a jogügyi igazgatóságot a rendbüntetői eljárás megindítására utasította.”⁸

A jogügyi igazgató a kartell törvény 14. §-a alapján kérte az eljárás megindítását. A levélben azt is jelezte, hogy a pénzbírság kiszabásánál figyelembe kell venni a panaszlottak vagyoni viszonyait. A kereskedelmi vétségekre vonatkozó eljárási szabályok betartása mellett hozott végzést a bíróságnak kézbesíteni kellett a jogügyi igazgatónak.⁹ Ezt követően került kiküldésre a felhívás, hogy az érintett felek küldjék el az igazoló nyilatkozataikat.¹⁰ A per további irataiból az is kiderült, hogy a panaszlottak a jogügyi igazgatóság panaszáról csak a Cg. 187/1/1933. számú végzésből értesültek. A törvényszék ezt követően végzésében megállapította, hogy a jogügyi igazgatóság kérelme alapos és a szerződő feleket pénzbírsággal büntette.¹¹

A pécsi téglagyárosok kapcsán fennmaradt iratok szintén tartalmazzák a királyi kincstári főügyési helyettesnek a pécsi törvényszékhez küldött levelét, amelyben szintén a rendbüntetői eljárás megindítását kérte hasonló indokokra hivatkozva, mint az előző esetben.¹²

A jogügyi igazgatóság részvételét az eljárásban alapvetően az indokolta tehát, hogy a magánjogi jogviszonyokra is rálátása volt. Dobrovics Károly szerint a „kartellkérdés nagy jelentősége megkívánja azt, hogy a kartellek hivatalos adminisztrálásával, ellenőrzésével foglalkozó és ezen kérdésekben a törvény által hivatást kapott állami szerv a legteljesebb felkészültséggel tudja hivatását ellátni és tudjon annak megfelelni. A jogügyi igazgatóság multjánál, tapasztalatainál fogva be tudja kifogástalanul tölteni a rábízott ezen újabb ügykört is, ha szükséges támogatásban részesül és a törvény megfelelő részei helyesen alkalmaztatnak.”¹³

Az eljárást annál a törvényszéknél kellett megindítani, amelyiknél a részvénytársaságot vagy a szövetkezet, illetőleg a biztosító vállalatot bejegyezték. Ha pedig több törvényszéknél volt bejegyezve, akkor az volt az illetékes bíróság, amelyik a fő telephelynek vagy külföldi cég belföldi képviselőjének cégbírósága volt. Ha az eljárás megindításakor a cég már nem szerepelt a cégjegyzékben, akkor az a törvényszék volt illetékes, ahol a céget utoljára bejegyezték.¹⁴

Harasztosi Király Ferenc szerint a rendbírságolási esetek közül gyakorlati jelentősége csak a törvényszék hatáskörébe utalt rendbüntetéssel kapcsolatos eljárásoknak volt, különösen a bemutatás elmulasztása vagy késedelmes benyújtása; vagy az adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt indított eljárásnak. A miniszterhez benyújtott igazolásoknak nem volt ügyletérvényesítő hatálya, maximum azt érthették el vele az érintett felek, hogy mentesültek a rendbüntetés megfizetése alól.¹⁵

A törvényszék előtt indított bírságolási eljárásban a kereskedelmi vétségek esetében követendő eljárási szabályokat kellett alkalmazni, amelyet a 68,400/1914. I. M. rendelet szabályozott.¹⁶

A bírságolási ügyekben a törvényszék egy rendes bírója járt el, aki mint az ügy előadója felhívta a panaszlott(ak) figyelmét a vizsgálat és a tárgyalás mellőzésével az igazoló nyilatkozat megtételére az arra vonatkozó felhívás kézhezvételétől számított 15 napon belül. A törvényszék mindig háromtagú tanácsban döntött, amelynek nem lehetett tagja az a személy, aki az ügyben mint vizsgálóbiztos működött közre. Azon törvényszékeknél, amelyeknél a kereskedelmi ügyekre külön tanácsot hoztak létre, ez a tanács járt el a bírságolási ügyekben. Ahol ilyen tanácsot nem hoztak létre, ott a polgári ügyekben ítélkező tanácsok valamelyike döntött el az ügyet.

Ezt követően a bíróság a benyújtott iratok, a hivatalosan tudomására hozott információk alapján döntött a büntetés kiszabása vagy az eljárás megszüntetése iránt. A zárt ülésen hozott végzését az érintett feleknek és a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóságnak kézbesítette. E tekintetben a fentebb hivatkozott rendelet a királyi főügyésznek tartotta fenn a közvádloi szerepet, de ebben az eljárásban ezt a pozíciót a jogügyi igazgató töltötte be a joggyakorlat alapján.¹⁷

A bíróság a tényállás felderítése végett vizsgálatot rendelhetett el, ha azt szükségesnek tartotta. Ebben az esetben saját bírói apparátusából vagy jegyzői közül vizsgálóbiztost küldött ki. A vizsgálóbiztos feladata volt a tényállás felderítése, ami alapján a törvényszék az eljárás megszüntethette, vagy a tárgyalást rendelhette el. E célból kihallgatta a panaszlottat és beszerezte a tényállás tisztázáshoz szükséges adatokat és bizonyítékokat.¹⁸

A tanúk és a szakértők kihallgatására a Bp. szabályait kellett irányadónak tekinteni.¹⁹ A tanúként idézett üzleti alkalmazottat a bíróság vagy a vizsgálóbiztos felmenthette olyan körülmény tisztázása alól, ami a vizsgálat vagy a tárgyalás szempontjából nem releváns és az eljáráshoz nem szükséges üzleti titok felderítéséhez vezetne. A könyvvizsgálat elrendeléséhez, ha a vizsgálóbiztos szükségesnek tartotta, ki kellett kérnie a bíróság határozatát. Ezen eljárásnak csak annyiban volt helye, amennyiben az szükséges volt az eljárás tárgyává tett mulasztás vagy cselekmény megállapításához. Az illetékes járásbíróhoz kellett fordulni abban az esetben, ha az eljárási cselekményt csak megkeresés útján lehetett végrehajtani. A vizsgálatot elrendelő törvényszék utasíthatta a vizsgálóbiztost a vizsgálat folytatására vagy épp megszüntetésére.²⁰

A bíróság a Kartellbizottság szakvéleményét is kikérhette az ítélet meghozatala előtt. A jogügyi igazgató a közérdek szempontjából ellenőrizhette a vizsgálatot, amelynek következtében a vizsgálati iratokat megtekinthette; a vizsgálat folytatására, vagy megszüntetésére vonatkozó indítványt a vizsgálóbiztoshoz küldte, akinek határozatai ellen a törvényszékhez nyújthatott be jogorvoslati kérelmet. Ez utóbbi két jogosultság a panaszlottat is megillette, aki már a vizsgálat folyamán védőt bízhatott meg, akinek jogait szintén a Bp. határozta meg. Védő csak valamelyik ügyvédi kamaránál bejegyzett gyakorló ügyvéd lehetett.²¹

A sértettet sem a vizsgálatnál, sem pedig az eljárás további részében nem illette meg a beavatkozás vagy az indítványozás joga, nem mondhatott perbeszédet. Ellenben jogában állt a mulasztás vagy a tiltott cselekmény felderítését előmozdító, vagy a bizonyítást elősegítő körülményeket a vizsgálóbiztosnak, a törvényszéknek vagy az ítéletábrának bejelenteni. Ha tanúként történő idézését mellőzték, akkor követelhetette azt, amelyet a törvényszék és az ítéletábra semmisség terhe mellett köteles volt elrendelni.

A vizsgálat befejezését követően a vizsgálóbiztos az iratokat elküldte a törvényszéknek. Az iratok alapján pedig megszüntette a törvényszék az eljárást, vagy annak folytatását rendelte el. Az eljárás megszüntetését végzésben mondta ki a bíróság. Ellenkező esetben az ügy szóbeli tárgyalására hatánapot tűzött ki. Büntetőbíróshoz kellett áttenni az ügyet, akkor, ha olyan cselekményről vagy mulasztásról volt szó, ami a korabeli hatályos büntetőtörvénykönyv hatálya alá tartozott.²²

Vizsgálat nélkül is elrendelhetette a törvényszék a tárgyalás megtartását, ha a tényállás egyértelmű volt. Ezt megelőzően a panaszlottat 15 napos határidővel nyilatkozattételre kellett felszólítani.²³ A felhívás elmaradhatott abban az esetben, ha a külföldi kézbesítés nehézségekbe ütközött. Nem akadályozta a tárgyalás megtartását az a tény, ha a panaszlott ismeretlen helyen tartózkodott.

Budapesti Királyi Törvényszék tényként állapította meg a következő ügyben, hogy a panaszlottak Budapesten 1932. február 12-én a gazdasági versenyt szabályozó megállapodást kötöttek, amelyet csak 1932. február 29-én mutattak be a kereskedelemügyi miniszternek.

A bemutatás elmulasztása a kartellvétség tényállási elemeit kimerítette az 1931:XX. tc. 2. §-a és a 14. §. 1. pontja alapján, így a bíróság a panaszlottakat vétkesnek találta. A törvényszék az eljárást a jogügyi igazgatóság 46920/III.-1932. számú feljelentése alapján megindította, majd felhívta a panaszlott cégeket, hogy igazoló nyilatkozataikat záros határidőn belül mutassák be.

A törvényszék a panaszlottak igazoló nyilatkozataiban foglalt védekezését nem fogadta el, ugyanis nem tudták igazolni, hogy a kartellmegállapodás határidőn belül történő benyújtását olyan körülmények akadályozták, ami alapján véltenséjük megállapítható lett volna. „Önmagában az a körülmény, hogy a megállapodás betérjesztésével megbízott Wolfner György betegsége miatt mulasztotta el kellő időben bemutatni a megállapodást, még a valósága esetén sem mentesíti panaszlottakat a törvényben írt kötelezettségük alól, mivel módjukban állott volna a megbetegedett ügyvezető helyett a megállapodás bemutatásával más személyt megbízni.”²⁴

Az eset körülményeit figyelembe véve a törvényszék a Magyar Ruggyantaárugyár Rt.-ét, valamint Wolfner és Társa panaszlottakat vétkesnek mondta ki az 1931:XX. tc. 14. §-ának 1. pontjába ütköző vétségben, „amelyet azáltal követtek el, hogy a Budapesten 1932. évi február hó 12.-én kötött, a gazdasági versenyt szabályozó megállapodást az 1931. évi XX. t.c. 2. §-ában megállapított határidő elmulasztásával csupán 1932. évi február hó 29.-én mutatták be a Magyar Királyi kereskedelemügyi miniszternek.”²⁵ A törvényszék ezért a Magyar Ruggyantaárugyár Rt-t, továbbá Wolfner Gyula és Társa panaszlottakat egyenként 100 pengő pénzbírsággal sújtotta ugyanezen törvény 14. §-a alapján.

A pénzbírság kiszabásánál a törvényszék figyelembe vette, hogy a késedelem csupán kisebb terjedelmű volt, ez idő alatt a panaszlottaknak nem állt módjukban mulasztásukkal meg nem engedett vagyoni hasznot elérni. A panaszlott felek a végzés ellen felfolyamodással éltek az illetékes Budapesti Királyi Ítéletábrához.

Hasonló mulasztás miatt indult eljárás a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság feljelentése folytán a Salgótarjáni Köszénbánya Részvénytársulattal szemben. A törvényszék a Salgótarjáni Köszénbánya panaszlottát vétkesnek mondta ki az 1931:XX. tc. 14. §-ának 1. pontjába ütköző mulasztásban, ugyanis a közte és a Tóth Gözmalom és Villamostelep Rt. között 1928. február 6-án, 1928. február 10-én és 1930. március 5-én létrejött megállapodásokat a kartelltv. 16., illetve 2. §§-ában meghatározott határidőn belül nem mutatták be a kereskedelemügyi miniszternek. E megállapodások az Arad, Csanád és Torontál megyék áramszolgáltatása kapcsán, a forgalom és az áralakulás tekintetében a gazdasági versenyt korlátozó és szabályozó kötelezettségeket állapítottak meg, amelynek következtében az 1931:XX tc. 1 §-a alá eső megállapodásoknak minősültek.

A Salgótarjáni Köszénbánya Rt. mint panaszlott fél az igazoló nyilatkozatában előadta, hogy az 1928. február 6-án a Tóth Gözmalom és Villamostelep részvénytársasággal létesített megállapodását, az abban foglalt összes joggal és kötelezettséggel az 1930-ban megalakult Hungária Villamossági Rt. cégre ruházta át. Eppen ezért véleménye szerint a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931:XX. tc. hatályba lépésekor már nem neki, hanem a Hungária Villamossági részvénytársaságnak kellett volna a megállapodást a kereskedelemügyi miniszternek bemutatni.

A törvényszék felhívta a panaszlottat, hogy jelentse be, mikor és melyik megállapodást ruházta át a Hungária Villamossági Rt.-re és csatolja be az átruházási szerződést. A törvényszék megállapította, hogy a panaszlott e felhívásnak nem tett eleget, éppen ezért a bíróság nem látta igazoltnak, hogy a panaszlott a megállapodást a Hungária Villamossági Rt. cégre átruházta volna. A törvényszék ezért a panaszlottat tekintette az 1928. február 6-án, február 10-én és 1930. március 5-én létesített megállapodások jogosított és kötelezett alanyának.

A törvényszék nem fogadta el a panaszlottnak a nyilatkozatában előadott azon érvelését sem, „hogy a kérdéses megállapodás nem tartozik azok közé a megállapodások közé, amelyek az 1931. évi XX. t.c. 1. §-ában vannak megjelölve, amelyekre vonatkozólag a bemutatási kötelezettség fennállt, ugyanis a királyi törvényszék a másolatban a, b, c alatt becsatolt szerződésekből megállapította, hogy azok több olyan rendelkezést tartalmaznak,

amelyek a kartel törvény 1 §-ának a rendelkezései alá estek.”²⁶ A törvényszék kifejtette, hogy „a kartel törvény rendelkezései ugyanis nem csupán a kifejezett kartellszerződésekre vonatkoznak, hanem minden olyan megállapodásnak a bemutatási kötelezettségét előírják, amely árura vonatkozóan a forgalom vagy az áralakulás tekintetében vagy egyébként a gazdasági versenyt korlátozó vagy a versenyt más módon szabályozó kötelezettséget állapított meg, így tehát villamosítás tárgyában áramszolgáltatási szerződés is eshetik az 1931 évi XX. t.c. rendelkezései alá. A szóban forgó megállapodás lényege ugyanis az, hogy az üzleti feltételek a gazdasági versenyt szabályozzák és hogy a megállapodások huzamosabb időre meghatározzák az ügyletkötő felek bizonyos üzleti körben követendő magatartását.”²⁷

Miután panaszlott bejelentési kötelezettségével elkésett, a kartelltörvény 14. §-ának 1. pontjába meghatározott mulasztást a bíróság megállapította és pénzbírságot szabott ki. A pénzbírság kiszabásánál a bíróság enyhítő körülménynek tekintette, „hogy panaszlott a megállapodásokat bemutatta és hogy a bemutatást ezen okból eszközölte csak a minisztérium felhívása folytán, mert abban a feltevésben volt, hogy a megállapodás nem tartozik az 1931. évi XX. t.c. hatálya alá.”²⁸ A panaszlott fél a végzés ellen felfolyamodással élt az illetékes Budapesti Királyi Ítéltáblához.

Egy másik ügyben a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság azért kérte az eljárás megindítását, mert érintett részvénytársaságok ár felemelésre vonatkozó körlevelet intéztek ügyfeleikhez anélkül, hogy azt, mint a gazdasági versenyt szabályozó 1931:XX. tc. 1. §-a alá eső megállapodást a hivatkozott törvénycikk 2. §-a értelmében 15 nap alatt a kereskedelemügyi miniszterhez bemutatták volna.

A panaszlottak igazoló nyilatkozataikban tagadták, hogy a két részvénytársaság között a kérdéses körlevél kibocsátását megelőzően akár kartellszerű, akár más olyan megállapodás jött volna létre, ami a fent hivatkozott törvény értelmében a kereskedelemügyi miniszternek bemutatandó lett volna. Továbbá vitatták azt is, hogy az általuk kibocsátott körlevél kartellszerű, vagy más olyan megállapodásnak lehetne tekinteni, ami bemutatási kötelezettség alá esne.

A törvényszék a panaszlottak által nem vitatott körlevélből megállapította, hogy „a Joss M. és Löwenstein fémerneműgyár Rt. valamint a Wieselthier Emil féle fémerneműgyár Rt. a körlevélben arról értesítette a vevőit, hogy a kemény gallérok, valamint a kézelők árát 10 %-kal, a félkemény gallérok árát pedig 15 %-kal felemelte.”²⁹

A bíróság kiemelte, hogy az 1931:XX. tc. 1. §-a értelmében „az olyan megállapodás, vagy határozat, mely az árura vonatkozóan az áralakulás tekintetében a gazdasági versenyt korlátozó, vagy a versenyt más módon szabályozó kötelezettséget állapított meg, csak írásba foglalás esetén volt érvényes, valamint a t.c. 2. §-a szerint pedig az 1.§ alá eső megállapodást, vagy határozatot annak létrejöttétől számított 15 nap alatt a Magyar Királyi kereskedelemügyi miniszterhez kellett bemutatni.”³⁰

A törvényszék álláspontja szerint a körlevél egymagában olyan határozat volt, amely a hivatkozott jogszabály 2. §-a értelmében annak létrejöttétől számított 15 nap alatt a kereskedelemügyi miniszternek bemutatandó lett volna, ugyanis véleménye szerint ez a körlevél nyilvánvalóan azt a célt szolgálta, hogy az azt kiállító, illetve aláíró részvénytársaságok áruikat ezentúl magasabb árakon tudják értékesíteni, így végső soron a gazdasági versenyt az áralakulás tekintetében egyértelműen korlátozták.

A bíróság utalt arra, hogy a fent nevezett részvénytársaságok, illetve annak felelős igazgatósági tagjai a törvényben megszabott határidő alatt bemutatási kötelezettségüknek eleget nem tettek, következésképpen a panaszlottak vétkességét meg kellett állapítani.

A törvényszék nem fogadhatta el a panaszlottak igazoló nyilatkozataiban előadott védekezését, amely szerint a körlevelet kizárólag azért bocsátották ki, hogy az egyik gyár vásárlói ne hivatkozhasanak arra, hogy a másik gyár még a régi árak alapján szállított. A bíróság szerint a panaszlottak e védekezése is a gazdasági verseny korlátozására irányuló azon közös elhatározásra engedett következtetni, amely jelen esetben „a körlevél alakjában burkolt módon foglaltatott írásba; – már pedig az 1931 évi XX. t.c.-ben lefektetett törvényhozói akarat kifejezetten is utalt az egyes cégek azon eljárására, amikor is írásba foglalt megállapodás, vagy határozat nélkül végeredményben elhatározásukat olyannak kellett tekinteni, amely a hivatkozott törvény 1. §-ában meghatározott célt szolgálta és ezen elhatározás kihatásaiban a közgazdaság, vagy a közjó érdekét veszélyeztette.”³¹ A bíróság pénzbüntetést szabott ki, tekintettel arra, hogy a feljelentett cégeknek a körlevélben kifejezésre juttatott, nyilvánvaló akaratelhatározására, ami nem jelentett mást a gyakorlatban mint a hatósági ellenőrzés nyilvánvaló elkerülését és az áraknak a fogyasztóközönség hátrányára történő szabályozását.

Az eljáró bíróság a panaszlottakat az 1931:XX. tc. 14. §-a alapján fejenként 150 pengő pénzbírsággal sújtotta. Nem került el a törvényszék figyelmét az a körülmény sem, hogy a Wieselthier Emil-féle Fémerneműgyár Rt. igazgatósági tagjai közül három tagot 1932. szeptember 20-án töröltek. A bíróság szerint ugyanakkor ez a körülmény nem mentesítette őket a felelősség alól, ugyanis a mulasztás elkövetésének idejében a részvénytársaság bejegyzett igazgatósági tagjai voltak, így az akkor elkövetett mulasztásukért felelősséggel tartoztak.

Szintén kartellmulasztás miatt indult eljárás a Budapesti Királyi Törvényszéken az 1931:XX. tc. 14. §-ának 1. pontjába ütköző mulasztás miatt a budapesti Zsolnai féle Porcellán és Payance Gyár Rt. I. rendű, a Köszénbánya és Téglagyár társulat II. rendű, valamint a Loyd Kerámiaipari Rt. III. rendű panaszlott cégek ellen.

A Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság a panaszlott cégek ellen az 1931:XX tc. 14. §-ában meghatározott mulasztás miatt indított eljárást, ugyanis álláspontja szerint a nevezett cégek „a falak kádak és

homlokzatok stb. burkolására vonatkozóan a termelés, forgalom és áralakulás tekintetében a gazdasági versenyt szabályozó így az 1931. évi XX t. c. 1. §-a alá eső megállapodást kötöttek 1933. április hó 5-én, amelyet csak 1933. április hó 26-án tehát az idézett törvény 2 §-ában meghatározott 15 nap elteltével vagyis elkészen mutatnak be a Magyar Királyi Kereskedelemügyi Miniszternek.”³²

A panaszlott cégek igazoló nyilatkozataikban, valamint a II. rendű panaszlott a tárgyaláson azzal védekezett, hogy a megállapodás nem 1933. április 5-én, hanem 1933. április 12-én jött létre, hiszen a II. rendű panaszlott csak ekkor írta alá a megállapodást tekintettel arra, hogy eddig húzódtak el a megállapodás egyes pontjaira nézve az egyeztetések. Szerintük a bemutatott megállapodásra az 1933. április 5-ei keltezés csak tévedésből került, ugyanis csak egy tervezet készült el ebben az időpontban, de ezt követően a szerződés két ízben is változtatáson ment még keresztül. A végleges megállapodás csak akkor jött létre, amikor II. rendű panaszlott 1933. április 12-én aláírta a szerződést. Ebből pedig az következett, hogy 1933. április 26-ig a bemutatás határidőjéig a törvényben meghatározott 15 napos határidő nem telt el.

A bíróság utalt arra ítéletében, „hogy valamely szerződés létrejöttének időpontjául azon időpont tekintendő mikor a szerződést valamennyi szerződő fél aláírja. A jelen esetben a kartel megállapodás létrejöttének mindaddig nem volt tekinthető míg azt a II. rendű panaszlott is alá nem írta.”³³ A bíróság számára bizonyítást nyert az a körülmény, hogy az 1933. április 5-ei keltezés után jött létre a végleges megállapodás, ugyanis azt csak 1933. április 12-ikén írta alá csak alá a II. rendű panaszlott úgy, hogy a tervezeten egy hiba folytán az eredeti dátum maradt. „Ennélfogva minthogy a kartel törvény 2. pontja szerint valamely kartel törvény alá eső megállapodás a megállapodás létrejöttének napjától számított 15 nap alatt jelentendő be s a fentiek szerint a szerződés 1933. április hó 12-én jött létre, és 1933. április hó 26-án bemutatott, mulasztás hiányában tehát a panaszlottak ellen az eljárást meg kellett szüntetni.”³⁴

Jelen tanulmányomban az utolsó elemezni kívánt esetben a Budapesti Királyi Törvényszék a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság feljelentése folytán eljárást folytatott le az Ásványolajgyár Rt. I. rendű, a Hazai Kőolajipar Rt. II. rendű, a Kőolaj Finomítógyár Rt. III. rendű, a Magyar Belga Ásványolajgyár Rt. IV. rendű, a Magyar Fantó Művek Rt. V. rendű, a Magyar Olaj és Vegyipar Rt. VI. rendű, a Nyírbogdány Petróleumgyár Rt. VII. rendű, a Shell Kőolaj Rt. VIII. rendű, a Steaua Magyar Kőolaj Rt. IX. rendű, a Vacuum Oil Kőolaj Rt. X. rendű, valamint a Szőregi Petróleumgyár Rt. XI. rendű budapesti cégek ellen az 1931:XX. tc. 14. §-ának I. pontjának megsértése miatt.

A Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság álláspontja szerint a Szőregi Petróleumgyár Rt.-nek a kartellbe való belépése folytán 1933. július 12-én egy újabb megállapodás jött létre a panaszlottak között, amelyet csak 1933. szeptember 12-én, azaz a törvényben megszabott 15 napos határidő eltelté után mutatnak be a kereskedelemügyi miniszternek. Az I., a II., a III., az V., a VI., a VII., a X. és a XI. rendű panaszlottak igazoló nyilatkozataikban és a tárgyaláson azzal védekeztek, hogy ők a bejelentési határidő lejártá előtt aláírták a Szőregi petróleumgyár Rt. XI. rendű panaszlottal létrejött csatlakozó megállapodást és azt átadták R. Andornak, az ásványolaj nyilvántartási iroda igazgatójának. A Magyar Belga Ásványolaj Rt. IV. rendű alperes részéről azonban a megállapodás aláírása csak 1933 novemberében, a Shell Kőolaj Rt. VIII. rendű panaszlott részéről pedig 1933. szeptember 7-én történt meg, vagyis a szerződés bemutatása annak tényleges létrejötte előtt megtörtént. A IV. rendű panaszlott Magyar Belga Ásványolaj Rt. igazoló nyilatkozatában és a tárgyaláson azzal védekezett, hogy a Szőregi Petróleumgyár Rt. XI. rendű panaszlott a szerződést 1933. augusztus 25-e után írta alá, ő maga pedig szeptember 9-ét követően, így a szerződés bemutatása időben megtörtént.

A királyi törvényszék a megállapodás aláírásának időpontjára vonatkozóan a 68400/1914. I. M. rendelet 27. §-a alapján bizonyítást, azzal kapcsolatban pedig szóbeli tárgyalást rendelt el. A kihallgatott tanúk, valamint a bemutatott okiratok alapján a királyi törvényszék megállapította a következő tényállást. „1933. július 12-én jött létre egy tervezet az I-X r. panaszlottak között a Szőregi petróleumgyár Rt. XI. r. panaszlottnak csatlakozása tárgyában az 1933. január 28.-án I-X r. panaszlottak között már létesített megállapodáshoz. Ezen tervezet 36. pontja értelmében a szőregi Rt.-nek 1930 július hó 18-ig kellett határozni, hogy a szerződést aláírja-e. Ez időpontot szóbelileg 1933 július hó 20-ig hosszabbították meg a felek. 1930. július 20.-án a szőregi Rt. aláírta a szerződéshez való csatlakozását, amelyben kijelentette, hogy 1933 augusztus 1.-i hatállyal tekinti magát a szerződés tagjának. A kartel tagjai 1933. július 25.-én a Szőregi Rt. csatlakozása tárgyában taggyűlést tartottak és akkor a Hazai kőolaj Rt. II. r. és Magyar Belga ásványolaj Rt. IV. r. panaszlottak kivételével aláírták az 1933. január 28.-iki megállapodás eredetijét, amit átadtak a Szőregi Rt.-nek. R. Andor az Ásványolaj nyilvántartási iroda – a kartel nyilvántartási szerve – igazgatója 1933. augusztus hó 3-án beadványt intézett a Magyar Királyi Kereskedelemügyi minisztériumhoz, amelyben bejelentette, hogy a Szőregi Rt. 1933. augusztus 1.-i hatállyal csatlakozott a kartelszerződéshez, és haladékat kért 1933. évi augusztus hó 31-ig azon célból, hogy a cégszerű aláírásokkal ellátott eredeti példányt bemutatassa. Erre 1933. évi szeptember hó 6-iki kelettel felhívást kapott a kereskedelemügyi minisztériumtól, hogy a megállapodást haladéktalanul mutassa be és mulasztását igazolja. Amire szeptember hó 14-én azt a bejelentést tette, hogy már 1933. évi szeptember hó 12-én bemutatta a Magyar Belga Ásványolaj Rt. IV. r. panaszlott kivételével mindenki által aláírt szerződést. Az a szerződési példány, amelyet a Szőregi Rt. aláírt, a Hazai kőolajipar Rt. II. r. panaszlott által 1933. október hó 4-én a Magyar Belga Ásványolaj

Rt. IV. r. panaszlott által pedig 1933. november 23. és 30.-a kötött íratott alá, vagyis mindenki által az aláírás csak 1933. november 30.-ával történt meg.”³⁵

A királyi törvényszék kifejtette, hogy „valamely szerződés létrejöttének időpontjául azon időpont tekintendő, mikor a szerződést valamennyi szerződő fél aláírta.”³⁶ Jelen esetben a kartellmegállapodás mindaddig nem jött létre, amíg azt a IV. és a VIII. rendű panaszlottak nem írták alá. A bíróság számára bizonyítást nyert az a körülmény, hogy az 1933. július 12-én létrejött akaratelhatározást mint tervezetet a Szőregi Rt. XI. rendű panaszlott 1933. július 20-án aláírta, a kartelltagok pedig 1933. július 25-én, a Hazai Kőolaj Ipar Rt. II. rendű és a Magyar Belga Ásványolaj Rt. IV. rendű kivételével aláírták az 1933. január hó 28-ai megállapodás eredeti változatát. Az 1933. szeptember 12-én a Kereskedelemügyi Minisztériumhoz benyújtott aktajegyzetet a Magyar Belga Ásványolaj Rt. IV. rendű panaszlott még nem írta alá. Ezt a IV. rendű panaszlott csak 1933. november végén tette meg, így az csak 1933 november végével jött létre érvényesen. Megállapította tehát a bíróság, hogy a Szőregi Rt. csatlakozása tárgyában létrejött megállapodás bemutatása késedelembe nem esett, így az eljárást a panaszlottak ellen meg kellett szüntetni.

A jogesetek elemzése alapján megállapítható, hogy a rendesbíróságok, a törvényszékek előtt lefolytatott kartellmulasztásokkal kapcsolatos eljárások megindításában a jogügyi igazgatónak és a kereskedelemügyi miniszternek kiemelt szerep jutott. A miniszter beavatkozási jogköre és a jogügyi igazgató keresetbenyújtási joga a kartellfelügyelet közjogi jellegű szabályozásának volt a következménye, hiszen a közérdek és a közgazdaság védelme került előtérbe a 20. század első felében, amikor az első világháborút követően a tisztességtelen piaci magatartásokkal szemben felléptek és kartellek működését engedélyezték törvényes keretek között.³⁷

Abstract:

Die Anstrengung des Prozesses vom Gerichtshof in den Kartellsachen nach dem Inkrafttreten der Gesetzartikel XX vom Jahre 1931

Der Charakter des ungarischen Kartellrechts lässt sich in tiefgreifender Weise anhand der Rechtsprechung darstellen. Die zugänglichen gerichtlichen Dokumente enthalten – in der Regel – nur die Urteile des Gerichts erster und zweiter Instanz, daraus folgt, dass es nicht zu viele archivalische Quelle gibt, in der die ganze Prozessdokumentation auffindbar ist. Demzufolge stehen uns – in erster Linie – die Informationen aus den Verfügungsteilen und Begründungen der Urteile zur Verfügung, um die materiellrechtliche und besonders die prozessrechtliche Regelung aus dem Blickwinkel der Rechtspraxis untersuchen zu können. Im Rahmen dieses Aufsatzes legte ich Wert auf die Darstellung des Prozess vom Gerichtshof – d. h. vom Gericht erster Instanz – im besonderen Hinsicht auf die Prozessanstrengung und auf die Rolle des Schatzkammerdirektors für Rechtswesen. Innerhalb des Kartellrechts stand das Kartellpolizeirecht im engen Zusammenhang mit der Kartellaufsichtsmacht des Staates, und diese Macht beinhaltete auch das Ordnungsstrafverfahren. Laut dem ungarischen Kartellgesetz (Gesetzartikel XX vom Jahre 1931) wurde mit Ordnungsstrafe gestraft, der die Vorlage der Kartellvereinbarung oder des Beschlusses versäumte – wenn der Grund dieses Versäumnisses nicht nachgewiesen wurde –, ferner der die Datenmitteilungspflicht nicht erfüllte oder die Durchsetzung der Maßnahme hinderte. In den archivalischen Quellen haben sich grundsätzlich die Urteile erhalten, die sich auf die Prozesse beziehen, die eben gerade wegen dem Versäumnis dieser obengenannten Vorlegungspflicht angestrengt wurde, und die Analyse dieser Urteile steht im Schwerpunkt vorliegendes Aufsatzes.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00198/18/9) támogatásával készült. DOBROVICS KÁROLY: *A kartellek helyzete és működése Magyarországon*, Hellas-nyomda rt. Budapest, 1934. 227. p.

² RANSCHBURG NÁNDOR: *Karteljog kartelszervezet. A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX-ik törvénycikk magyarázatával és végrehajtási rendeletekkel*, Iparjogvédelmi Egyesület, Budapest, 1931.

102. p.

³ DOBROVICS, 1934. 229. p., RANSCHBURG, 1931. 105. p.

⁴ DOBROVICS, 1934. 231. p.

⁵ RANSCHBURG, 1931. 125. p.

⁶ HARASZTOSI KIRÁLY FERENC: *A kartel*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1936. 515. p.

⁷ HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Megjegyzések a kartellmagánjog történetéhez*, Versenytükr, Különszám II., (12) 2016. 39-52. pp.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL. BKML. VII. 2. c. 187/1933.

⁹ MNL. BKML. VII. 2. c. 187/1933. A jogügyiigazgató levelében szereplő adatokat megerősítette a törvényszék végzésében. BKML. VII. 2. c. Cg. 187/1933.

¹⁰ MNL. BKML. VII. 2. c. Cg. 187/3/1933.

- ¹¹ MNL. BKML. Cg. 187/4/1933.
- ¹² MNL. BKML. VII. 2. c. 4224/1934.
- ¹³ DOBROVICS, 1934. 233. p.
- ¹⁴ LÖW TIBOR: *A gazdasági versenyt szabályozó megállapodások bemutatásáról*, Magyar Jogi Szemle, 14. kötet, 1935/8. 351. p. DOBROVICS KÁROLY: *A karteljogi rendbüntetés gyakorlata*, Közgazdasági Értesítő, (29) 1934/33. 10. p., DOBROVICS KÁROLY: *A karteltörvény három évi gyakorlata – A kartelszerződés érvényességi kellékei*, Közgazdasági Értesítő, (30) 1935/3. 9. p., DOBROVICS KÁROLY: *A kartelek helyzete és működése Magyarországon*, Hellas-nyomda Rt., Budapest, 1934, 208. p., A kartellfelügyeleti szervek működéséhez: SZABÓ ISTVÁN, *A kartellfelügyelet szervezete és hatásköre az 1931. XX. törvénycikk nyomán*, Versenytükr, Különszám II., (12) 2016. 68-75. pp., STIPTA ISTVÁN: *Az első magyar kartelltörvény (1931. évi XX. tc.) dogmatikai jellemzői*, in: Homoki-Nagy Mária (szerk.): FORVM Acta Juridica et Politica, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, (5) 2015/1. 115-131. pp., SZABÓ ISTVÁN: *Az 1931. évi XX. törvénycikk rendes bíróságok előtti gyakorlata*, Versenytükr, Különszám VI., (33) 2017. 35-45. pp.
- ¹⁵ HARASZTOSI KIRÁLY, 1936. 548. p., LÖW, 1935. 352. p., RANSCHBURG, 1931. 124-125. pp., DOBROVICS, 1937. 133-134. pp.
- ¹⁶ 1931:XX. tc. 15. §., DOBROVICS, 1934. 209. p., RANSCHBURG, 1931. 127. p.
- ¹⁷ HARASZTOSI KIRÁLY, 1936. 549. p.
- ¹⁸ Uo. 550. p.
- ¹⁹ Schey Ernő tanúvallomása. in: Budapest Főváros Levéltára, VII. A jogszolgáltatás területi szervei (1841-1973), VII. 1. d.: Budapest Királyi Ítéltábla iratai (továbbiakban: BFL.)
- BFL. VII. 1. d. Cg. 35030/9., DOBROVICS, 1934. 15. p.
- ²⁰ HARASZTOSI KIRÁLY, 1936. 550. p.
- ²¹ Uo. 551. p. Lásd még a közrend és a közérdek védelméhez: STIPTA ISTVÁN: *A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei*, Versenytükr, Különszám II., (12) 2016. 61-62. pp.
- ²² HARASZTOSI KIRÁLY, 1936. 551. p.
- ²³ HARASZTOSI KIRÁLY, 1936. 551. p.
- ²⁴ BFL. VII. 1. d. 13. P. 47691/1932/4.
- ²⁵ BFL. VII. 1. d. 13. P. 47691/1932/4.
- ²⁶ BFL. VII. 1. d. Cg. 35109/3.
- ²⁷ BFL. VII. 1. d. Cg. 35109/3.
- ²⁸ BFL. VII. 1. d. Cg. 35109/3.
- ²⁹ BFL. VII. 1. d. Cg. 33989/1932/6.
- ³⁰ BFL. VII. 1. d. Cg. 33989/1932/6.
- ³¹ BFL. VII. 1. d. Cg. 33989/1932/6.
- ³² BFL. VII. 1. d. Cg. 35174/ 5.
- ³³ BFL. VII. 1. d. Cg. 35174/ 5.
- ³⁴ BFL. VII. 1. d. Cg. 35174/ 5.
- ³⁵ BFL. VII. 1. d. Cg. 35547/12. Bővebben lásd: *Az ásványolajárak és a mezőgazdaság*, Köztelek, (26) 1926. július 11. 934. p., *Gazdák az olcsóbb mezőgazdasági termelésért*, 8 Órai Ujság, (12) 1926. október 27. 4. p., *A kartelek árdrágitásai*, Pesti Hírlap, (53) 1931. január 31. 4. p., *Érdekes számadatok a kartelek működéséről a Ház előtt*, Pesti Napló, (82) 1931. január 31. 6. p., *Bíróság előtt az ásványolajkartel ügye*, Ujság, (7) 1931. november 20. 7. p., *Feliratban kéri a kormányt, hogy gátolja meg az ásványolajkartel áremelő kísérleteit*, Reggeli Hírlap, (37) 1928. június 24. 2. p., *Nagyarányú építkezéseket kezd a kormány*, Pesti Napló, (81) 1930. augusztus 12. 4. p.
- ³⁶ BFL. VII. 1. d. Cg. 35547/12.
- ³⁷ SÁNDORFI KAMILL: *A Gazdasági verseny szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. magyarázata*, Tébe, Budapest, 1931., KRUSÓCZKI BENCE: *A tisztességtelen verseny a Szegedi Királyi Ítéltábla joggyakorlatában*, in: Homoki-Nagy Mária (szerk.): Acta Universitatis Szegediensis, Forum, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, (1) 2018/1. 245-269. pp., MOLNÁR ERZSÉBET: *A kartellmagatartások büntetőjogi szankcionálásának kriminálpolitikai vizsgálata*, Versenytükr, (15) 2019/1. 29-38. pp., POGÁNY ÁGNES: *A nagy háború hosszú árnyéka: Az I. világháború gazdasági következményei*, in: Tomka Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Osiris Kiadó, Budapest, 2015., PÉTERVÁRI MÁTÉ: *A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csődeljárásokra*, Katonajogi és Hadijogi Szemle, (8) 2020. 25-39. pp., ALMÁSI ANTAL: *A háború hatása a magánjogra*, Magyar Jogászegylet, Budapest, 1917., BEREND T. IVÁN – RÁNKI GYÖRGY: *Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában (1933-1944)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958., KOVÁCS GYÖRGY: *A kartellkérdés és – szabályozás gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere a két világháború közötti magyar közgondolkodásban*, Versenytükr, Különszám II., (12) 2016. 14-38. pp., SZILÁGYI PÁL – TÓTH ANDRÁS: *A kartellszabályozás történeti fejlődése*, Versenytükr, Különszám II., (12) 2016. 4-13. pp.